

DEĞİŞEN KAMU GÜVENLİĞİ ANLAYIŞI VE YENİ NESİL SAVAŞ

Hasan Alpay KARASOY*

Geliş/Received: 24.06.2021

Kabul/Accepted: 13.08.2021

Öz

Yeni Nesil Savaş; devletin savaştaki başat rolünü kaybettiği, belirli bir zaman ve zeminde gerçekleşmeyen, tarafları muğlak olan, savaş ve barış dönemlerinin birbirinden ayırt edilemediği ve zafer olgusunun belirsizleştiği bir savaş türüdür. Bu savaş türü literatürde, aralarında küçük nüans farklılıklarının olduğu farklı isimlerle de anılmaktadır. Ancak bu çalışmada savaşın değişen doğası “Yeni Nesil Savaş” başlığı altında incelenecektir. Savaş öncelikle güvenliğe yönelik bir tehdittir ve savaşın doğasındaki değişim güvenlik olgusu üzerinde de yeniden düşünmeyi gerekli kılar. Bu savdan hareketle çalışmanın amacı ilk olarak, Yeni Nesil Savaş doktrininin tartışıldığı bir ortamda kamu güvenliğine yönelik tehditlerin değişimini açıklamak ve kamu güvenliğine yönelik “yeni” tehdit unsurlarını incelemektir. Kamu güvenliğine yönelik tehdit unsurlarının en başında terör olgusu gelmektedir. Terör ayrıca, 11 Eylül saldırıları ile Yeni Nesil Savaş tartışmasını hararetlendiren bir olgudur. Bir başka deyişle Yeni Nesil Savaş, bir terör saldırısından sonra daha çok konuşulup tartışılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle çalışmanın ikinci amacı da terörün Yeni Nesil Savaş’ın bir taktiği mi? Yeni Nesil Savaş ile terör aynı olgu mu? Yoksa terör başlı başına bir savaş türü mü? Şeklindeki sorulara cevap aramaktır. Literatür araştırması yöntemine dayanan bu çalışma sonucunda ulaşılan bulgular, Yeni Nesil Savaş ortamında kamu güvenliğine yönelik tehditlerin iklim değişikliği, göç ve siber tehditleri kapsayacak şekilde genişlediği; kamu güvenliğine yönelik tehditlerin sistemik, yani güvenliği birden çok açıdan tehdit eden unsurlar haline geldiği; terörün Yeni Nesil Savaş ile aynı olgu olmadığı ve Yeni Nesil Savaş’ın bir stratejisi ve Yeni Nesil Savaş’ın deposunda bulunan birçok silahtan bir tanesi olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Nesil Savaş, Güvenlik, Kamu Güvenliği, Terör

AN EXAMINATION OF PUBLIC SECURITY AND TERRORISM IN THE NEXT GENERATION WAR AXIS

Abstract

New Generation War is a type of war in which the state loses its dominant role in war, doesn't take place in a certain time and ground, its sides are ambiguous, periods of war and peace cannot be distinguished from each other, and the phenomenon of victory becomes uncertain. This type of war is also referred to by different names in the literature with small nuances between them, but in this study the changing nature of war will be examined under the title of "Next Generation War". War is a primary threat to security and the changing in war makes necessary to rethink the phenomenon of security. Based on this argument, the first aim of this study is to explain changing threats to public security in Next Generation War environment. Terrorist activities are at the top of the list of threats to public security. Terror is also a phenomenon that stimulated the September 11 attacks and the Next Generation War debate. In other words, Next Generation War has started to be discussed more and more after a terrorist attack. The second aim of this study is to answer these questions: Is terrorism a tactic of the Next Generation War? Is it the same phenomenon as the Next Generation War? Or is terror a form of war in itself? This study based on literature review method. As a result of study, findings indicated that the threats to public security in the Next Generation War environment have expanded to include climate change, migration and cyber threats; that threats to public security have become systemic which is threatening security from multiple angles. Furthermore, terrorism is not the same phenomenon as Next Generation War and that it is a strategy of Next Generation War and one of many weapons in its arsenal.

Keywords: Next Generation War, Security, Public Security, Terror

* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, dr.alpaykarasoy@gmail.com

Giriş

Devletlerin tarihi kadar eski olan savaşlar, tarihsel süreç içerisinde değişimler geçirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca pek çok keşfin askeri kökenli olduğu düşünüldüğünde savaşların değişen yapısı da daha iyi tasavvur edilebilir. Savaşın Değişen Yüzü (The Changing Face of War) adlı eserinde Martin Van Creveld (2008), 1900'lerin başlarında orduların ata binen subaylar, elle iletilen mesajlar, davul ve borazan ile yönetildiğini yazmaktadır. Telgraf, telefon ve radyonun iletişimde devrim yarattığına değinen Creveld, uzun menzilli topların olduğu savaş gemileri, tank ve uçak gibi silahların, savaşı değiştirdiğini belirtmiştir (Creveld, 2008).

Creveld'in bakış açısıyla, savaşın yüzünde meydana gelen değişimin asli unsurunun, Sanayi Devrimi sonrasındaki kitle üretiminin savaş alanına yansması ve başta iletişim ve ulaşım olmak üzere teknolojide meydana gelen gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır. 20.yüzyıl boyunca devam eden endüstride ve teknolojideki gelişmeler, savaşın yüzündeki değişimi daha radikal etkilemiş ve bu değişim yazarlar tarafından şu şekilde tasvir edilmiştir: “*Eskiden bir komutan, gelecekteki bir savaşın geçmiş veya şimdiki savaşlara benzeyeceğinden emin olabilirdi. [...] Bugünün asker ve komutanı artık bu imkâna sahip değil. Sadece bilinen şey, son savaşın deneyimlerini benimsemekte başarısız olanın bir sonrakini kesinlikle kaybedecek olacağıdır*” (Lind, vd., 1989: 22).

Lind ve arkadaşları, nasıl olacağının tahmin edilemeyeceğini vurguladıkları savaş türünü “4. Nesil Savaş” olarak adlandırmışlardır. Devletin organize şiddet tekeli kaybettiği 4. Nesil Savaş'ta hedef, sadece karşı tarafın askeri varlığı değil aynı zamanda siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısıdır.

4. Nesil Savaş'ın o zamana kadarki en önemli müşahhas örneği, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirilen terör saldırıları ile görülmüştür. Bu saldırı Jeffrey F. Johns (1999: 25)'un “teröristlerin ölümcül silahları gittikçe büyük bir ustalıklarla kullanmaya başladıkları ve ABD'nin 20.yüzyıldaki terörden uzak göreceli bölgesel ayrıcalığının 21.yüzyıl için garanti edilemeyeceği” şeklindeki öngörüsünü de doğrulamıştır. 11 Eylül saldırıları, ABD'nin ve akabinde birçok ülkenin güvenlik anlayışını önemli ölçüde değiştirmiş ve seyahat etmeden e-posta kullanımına kadar birçok alanı etkilemiştir (Anderson, 2013).

11 Eylül saldırılarına başka bir menfezden bakacak olursak, bu saldırı bir terör örgütü tarafından yapılan terör saldırısıdır. Terör saldırılarında da genellikle bomba, patlayıcı ve tabanca gibi unsurlar kullanılmaktadır ve bunlar 4. Nesil Savaş öncesi de kullanılan savaş unsurlarıdır. Peki, aralarındaki fark nedir? Terörün artan kullanımının, savaşı 3. Nesil'den 4. Nesil'e doğru evrilmesine neden olan unsurlardan biri olduğu bilindiğine göre, bu “yeni” savaşın yürütülmesinde terörün yerini tanımlama zorunluluğu vardır (Katoch, 2005: 38).

Bu zorunluluğa binaen çalışmanın amacı ilk olarak, savaşın bu “yeni” (4. Nesil Savaş) versiyonunda terörün yerini tanımlamaktır. Çünkü savaşın “yeni” versiyonunu tam olarak anlayıp terör karşısında etkin bir mukavemet geliştirebilmek için terör ile arasındaki ilişkinin bilinmesi gerekmektedir (Katoch, 2005). Çalışmanın ikinci amacı ise, savaşın değişen doğasının kamu güvenliğine yönelik tehdit anlayışında meydana getirdiği değişiklikleri incelemektir. Savaşın değişen doğasında kamu güvenliğine yönelik tehditleri amipe

¹ benzeten Wilcox (2003: 2), bu tehditlerin şekilsiz, kolay adapte olan ve hızlıca geçiş yapan tehditler olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda günümüzde (2021) kamu güvenliğini tehdit eden unsurların neler olduğu konusu ele alınacaktır.

Savaşın değişen doğası, literatürde 4. Nesil Savaş olarak ele alındığı gibi, “Yeni Savaş”, “Yeni Nesil Savaş” (Çıtak, 2019); “Hibrit Savaş”, “Asimetrik Savaş” (Şengönül, 2018) gibi kavramlarla da anılmaktadır. Bu kavramlar, aralarında küçük nüans farkları olsa da birbirlerinin yerine de kullanılabilir ve birbirleri ile ilişkili kavramlardır. Bu çalışmada savaşın değişen doğasını ifade etmek için “Yeni Nesil Savaş (YNS)” kavramı kullanılacaktır. Bunun nedeni ise, YNS kavramının,

¹ Tek hücreli, hareket etmeden duramayan bir canlı türü

hem 4. Nesil Savaş, hem de Hibrit Savaş ve Asimetrik Savaş gibi kavramları kuşatıcı bir anlam bütünlüğünün olması ve bir çatı kavram olmaya müsait olmasıdır.

Çalışmanın en önemli sınırlılıklarından bir tanesi, terör kavramını incelemenin zorluğudur. Terör, tanınması kolay ancak tanımlanması zor bir olgudur (Ağır ve Tatlı, 2020: 40). Laqueur (2003: 235) terörün yüzden fazla tanımının olduğunu belirtmiştir. Üstelik terör gibi karmaşık ve çok yönlü bir kavramın bir makale hacmindeki çalışmada ifade edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle terör kavramı, mümkün olduğunca kuşbakışı mesabesinde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma bahsedildiği üzere değişen savaş anlayışını ortaya koyabilmek ve yeni nesil savaş kavramını daha iyi açıklayabilmek adına bu konu üzerinde odaklanılacak ve kamu güvenliği bağlamında kavram ele alınacaktır. Bu kapsamda ilk olarak YNS'nin kavramsal çerçevesinin çizilmesi ile başlamaktadır. Bu sayede, savaşın değişen doğası ve değişenin aslında ne olduğu konusunda bir fikir edinilecektir. İkinci olarak, Wilcox'un amipe benzettiği YNS'de kamu güvenliğine yönelik tehditlerin neler olduğu ve kamu güvenliğinden sorumlu kuruluşların gelecekte hangi tehditler ile yüzleşebileceği konusu ele alınacaktır. Son olarak ise, terör olgusunun YNS'deki yerinin ne olduğu konusu incelenecektir.

1. Yeni Nesil Savaşın Kavramsal Çerçevesi

Savaşın “yeni” nesli veya literatürde sıkça kullanıldığı şekliyle “4. nesli”, 1989 yılında Amerikalı dört deniz piyade subayı ve bir sivil askeri analistin Marine Corps Gazette için “4. Nesil Savaş” konulu bir makale yazmaları ile konuşulup tartışılmaya başlanmıştır (Anderson, 2013). Düz bir mantık ile düşünüldüğünde savaşın, bu “yeni” veya “4.nesli” aşamasına gelinceye kadar bir takım evrelerden geçtiği anlaşılacaktır. Literatürde 1, 2 ve 3. Nesil Savaş olarak bilinen savaşın geçirdiği evrim süreci ayrı bir çalışma konusu olacak kadar kapsamlı olduğundan burada sadece kısa bilgiler verilmekle yetinilecektir.²

Savaşın birinci nesli, kitlesel insan gücü kullanımı ile özdeştir ve düz bir hat (belirli bir savaş alanı) üzerinde yivsiz tüfek çağının taktiklerini yansıtır (Lind, vd., 1989: 23; Marke, 2015). İkinci Nesil Savaş, uzun menzilli toplar sayesinde kitlesel ateş gücünün ve demiryolu ulaşımı sayesinde orduların bir yerden diğer yere hızlı sevkiyatının yapılabildiği bir dönemi yansıtır. Üçüncü Nesil Savaşta ise manevra kabiliyeti, tanklar, uçaklar ve ağır ateş gücü ön plana çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı, Kore Savaşı ve Birinci Körfez Savaşı en bilindik örnekleridir (Anderson, 2013; Marke, 2015).

Savaşın 4. Nesli veya –bu çalışmada sıklıkla kullanılacağı şekliyle- “Yeni Nesli” ise, 1980’li yılların sonu ve 90’lı yılların başından itibaren konuşulup tartışılmaya başlanan ve 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) yapılan terör saldırısı sonrası üzerinde sıklıkla durulan bir kavramdır. Yeni Nesil Savaş’ın (YNS) bir cümleye sığdırılabilecek şekilde tanımını yapmak oldukça güçtür. Bunun yerine YNS’yi ortaya çıkaran koşulları ve YNS’nin amaç ve özelliklerini kavramak, savaşın bu “yeni” neslinin anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır.

1.1. Yeni Nesil Savaşı Ortaya Çıkaran Koşullar

YNS’yi ortaya çıkaran koşulları özetlemek gerekirse “dünyanın kendisinin değişmiş olması” şeklinde bir cümle yeterli olacaktır. Albay Thomas X. Hammes, “The Evolution of War: The Fourth Generation (Savaşın Evrimi: Dördüncü Nesil) adlı kitabında ileri sürdüğü gibi, sosyal ve politik değişiklikler YNS’ye giden yolu hazırlamıştır (Fourth Generation Warfare, 2021). YNS’ye giden yoldaki bu sosyal ve politik değişiklikler kısaca şu şekilde ifade edilebilir (Küpeli, 2019: 96-97): Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Doğu Avrupa’da kominizmin çöküşü sonrası, o zamana kadar kendini bir nükleer savaşa hazırlayan ABD için böyle bir tehdit ortadan kalkmış; dolayısıyla da güvenlik anlayışında önemli bir değişim yaşanmıştır. Nükleer tehdidin ortadan kalması ile o zamana kadar nükleer tehdidin gölgesinde kalan güvenlik tehditlerinin gerçek anlamda ele alınması olanağı doğmuştur. 26 Şubat 1993’te New York’taki Dünya Ticaret Merkezi altında bulunan bir otoparka düzenlenen bombalı saldırı; 1995’te Japonya’da metro istasyonuna düzenlenen sarin gazı saldırısı ve son olarak 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere düzenlenen saldırı, artık savaşın eskisinden daha

² Savaşın 1, 2 ve 3. Nesli ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Lind, vd., 1989: 23.

karmaşık ve asimetrik³ bir hal aldığı göstermiş ve savaş kavramını yeniden tanımlamayı gerektirmiştir.

YNS'ye giden önemli kilometre taşları, sadece yukarıda bahsedilen dünya siyasal düzenindeki değişimler veya bazı terör saldırıları ile sınırlı değildir. YNS'yi ortaya çıkaran koşulları anlamak için aşağıda sıralanan (ve gün geçtikçe yenilerinin de eklenebileceği) listeyi incelemek gerekmektedir (Fourth Generation Warfare, 2021; Katoch, 2005: 34-35; Simons, 2010: 9):

- Dünya nüfusundaki sürekli artış (1959 yılında 3 milyar olan dünya nüfusu 2021 yılında 7,8 milyar kişiye ulaşmıştır⁴)
- Bazı üçüncü dünya ülkelerinde yaşam standartlarında genel bir düşüşle birlikte kötüleşen gelir eşitsizlikleri
- Üçüncü dünyanın (geri kalmış gelişmemiş ülkeler) bazılarında devam eden AIDS salgını (bu ifade, 2021 Mayıs ayı itibarıyla tüm dünyada etkisini devam ettiren Covid-19 olarak da düşünülebilir. Nisan 2021 tarihli bir haber göre Covid-19 nedeniyle tüm dünyada can kaybı 3 milyonu aşmıştır⁵)
- 20 milyon nüfusu aşan üçüncü dünya mega şehirlerinin yükselişi
- Dünya çapında iletişimin genişlemesi (televizyon ve internet)
- Küresel ulaşım kolaylığı (herhangi iki nokta arası 24 saat)
- Ekilebilir arazi ve su kıtlığının artması (son 150 yılda bereketli toprakların yarısının kaybedildiği ifade edilmektedir)
- Uyuşturucu kaçakçılığı ve buna bağlı para akışı ve yolsuzluktaki patlama
- Sovyetler Birliği'nin dağılması ve o bölgede devam eden istikrarsızlık
- İki kutuplu dünya düzeninin sonu
- Şiddet içeren ulus ötesi ideolojik grupların yeniden dirilişi
- Ulus-devletin egemenliğinin giderek azalması ve buna bağlı olarak şiddetin tekelleşmesi.

Savaşın biçimini değiştiren ve onu “yeni nesil” olarak nitelememize sebep olan bu ve benzeri faktörler çoğaltılabilir. Bu faktörlere dikkat edilecek olunursa, YNS kapsamında sadece belirli bir düşman unsurunun değil; ekilebilir alanların ve içme suyunun giderek azalması ve ortaya çıkmasında insan unsurunun da rol oynadığı salgın hastalıklar gibi faktörler de savaş kategorisi içine sokulabilmektedir. Kapsamı bu ölçüde geniş olan YNS'nin amacı ve özellikleri ise bir sonraki inceleme konusudur.

1.2. Yeni Nesil Savaşın Amacı ve Özellikleri

YNS'in amacı bir bölgeyi işgal etmek veya savunmak değildir. YNS kapsamında, karşı tarafın siyasi yönetimi ile kamu bürokrasisi arasındaki uyumu bozmak, siyasi idarede çalkantılar oluşturarak kargaşa ortamı meydana getirmek, çatışma koşullarını karşı tarafın en zayıf olduğu yerlerde (dijital güvenlik açığı vb.) belirlemek (Şenol, 2018: 215); devletin meşruiyetini tartışılır hale getirmek, karşı tarafta devlet dışı aktörleri de destekleyerek devletin birliğini sarsmak (Şengönül, 2018: 80) amaçlanır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde YNS, karşı tarafın istikrarsızlığına odaklanmaktadır. Bu istikrarsızlık siyasi olabileceği gibi idari, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık da olabilir. YNS'ye giden önemli kilometre taşlarından 11 Eylül saldırılarının başındaki isim olan Usame Bin Ladin, bu saldırılardaki amacının Amerikan ekonomik sistemini çökertmek olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle yazarlar, YNS'deki amacın düşmanın içten çöküşünü gerçekleştirmek olduğunu vurgulamaktadır (Anderson, 2013). Yani YNS, karşı tarafın birlik, bütünlük ve saldırıya karşı mukavemet etme yeteneğini kırmayı amaçlamaktadır. İstikrarsızlıklar neticesinde meydana gelebilecek olan sosyal huzursuzluk kamu düzenini de etkileyecek ve hem toplum tehlikesinin nereden geldiğine yönelik sağlıklı bir teşhis koyamayacak hem de vatandaşların, kamu güvenliğinin tesis edilmesi noktasında devlete olan inancı azalacaktır.

³ Simetrik veya doğrusal olmayan (yaklaşık olarak birbirine denk iki düzenli ordunun bulunmadığı) anlamına gelir. Savaşın değişen doğasını açıklamak için kullanılan kavramlardan bir tanesi de Asimetrik Savaş'tır. Türkçe literatürde Asimetrik Savaş ile ilgili bilgi için bkz. Şengönül, 2018: 63-64.

⁴ DW, 2020a.

⁵ BBC Türkçe, 2021.

YNS'nin daha iyi anlaşılabilmesi noktasında bazı özellikleri kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

- YNS'de devlet, savaşta tekeli kaybetmiştir (Lind, 2004: 13). Konvansiyonel savaşların tek aktörü olan devlet, YNS'de bu özelliğini yitirmiştir. Bu durum savaşın muhatabı konusunda da geçerlidir. Yani YNS'de savaşın muhatabı sadece devlet veya devlet adına savaşan askerler değil, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı, bilişim altyapısı, medya organları, fikir adamları, entelektüel merak, eğitim kurumları veya enerji istasyonları olabilir.

- YNS'de savaşın finansörü de değişmiştir. YNS öncesi savaş, devletler tarafından vergiler yoluyla finanse edilmekteydi. YNS ise genel olarak yağma, diaspora desteği, uyuşturucu, insan kaçakçılığı gibi yollarla finanse edilmektedir (Dalar, 2014: 13).

- YNS kavramı, savaş ve barış kavramlarını belirsizleştirmiştir (Gürcan, 2011: 168; Johnson, 2019). YNS'de devletler, sadece savaş zamanı değil, barış veya muhtemel bir kriz zamanlarında bile aktif bir mücadelenin içerisine girebilirler.

- YNS kavramı zafer olgusunu da belirsizleştirmiştir. Çünkü YNS'nin amacı karşı tarafın mukavemet duygularını kırmak ve karşı tarafı istikrarsızlaştırmaktır ve bu amaçlar soyut amaçlar olduğundan ölçülmesi zordur (Gürcan, 2011: 168).

- YNS sivil ve askeri alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığı gibi savaş alanı veya cephesi gibi bir ayrımı da ortadan kaldırmıştır (Johnson, 2019). Yani YNS'de savaşın muhatabı sadece askerler değil; kredi kartı kullanıcıları veya hastalar olabildiği gibi savaş alanı olarak da bilişim altyapı sistemleri veya devletin kayıtlarının tutulduğu veri tabanları olabilir.

- Konvansiyonel savaşa oranla YNS'nin meydana getirebileceği tahribatı tahmin etmek kolay değildir. 450 kg'lık bir bombanın patlaması ile meydana gelebilecek olan zarar yaklaşık olarak hesaplanabilirken, bir ülkenin tüm ekonomisini hedef almanın sonuçları daha az tahmin edilebilir (Johnson, 2019).

- YNS'de savaşın hedef kitlesi de değişmiştir. YNS'nin hedefi halkın iradesini fethetmek olduğundan savaşın cephesi de genişlemiştir (Çöpoğlu, 2018: 82). YNS kana bulanmış tarlalarda veya çöl kumlarında değil toplumların akıllarında ve kalplerinde yapılacaktır (Johnson, 2019).

- YNS ile birlikte savaşta kullanılan silahlar da değişime uğramış; sadece ateşli silahlar değil, enerji, para, siber saldırılar, sahte haberler ve propaganda birer savaş silahı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Çöpoğlu, 2018: 82; Johnson, 2019).

Özetlenecek olunursa YNS, tarihi süreç içerisinde savaşın geldiği son noktadır. Bu noktada savaşın kapsamı ve savaşta kullanılan silahlar da değişmiş ve belirli bir alanda, belirli bir zaman diliminde gerçekleşen bir savaştan, her zaman ve her yerde (ekonomi, siyasi, teknoloji, medya vb.) gerçekleşme potansiyeli olan savaşa doğru bir evrim yaşanmıştır. Hangi zaman diliminde ve hangi alanda olursa olsun savaş kavramının doğasında tehdit vardır. YNS'nin konusu ekonomi, siyasi, askeri, teknoloji veya medya alanında güç mücadelesi de olsa, bu durumdan en çok etkilenen olan taraf kamu yani halk olacaktır. Çünkü YNS'nin gerçekleşme potansiyelinin bulunduğu bütün alanlar kamu hizmetlerinin sunulması, yani kamu düzeninin gerçekleşmesi için devletin (veya özel sektörün) faaliyette bulunduğu alanlardır. Dolayısıyla YNS'de kamu güvenliğine yönelik tehditlerin de kapsamı genişlemiş ve kamu güvenliği daha kapsamlı ve çok boyutlu hale gelmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, YNS kapsamında kamu güvenliğine yönelik sınırları gittikçe genişleyen tehditlerden bahsedilecektir.

2. Yeni Nesil Savaş Kapsamında Kamu Güvenliğine Yönelik Tehditler

Kamu güvenliği, sosyal (ve bittabi ekonomik) hayatın idamesi için en önemli unsur olup, devletin ülke sınırları içerisinde yaşayan halkının can ve mal güvenliğini sağlamasını ifade eder. Devlet, modern dönemin yaygın siyasal kabulüne göre, kamu hizmeti sunmak gayesiyle kurulmuştur ve bu kamu hizmetlerinin başında ise güvenlik hizmeti gelmektedir. Yani bir anlamda devletin ilk ve asli fonksiyonu kamu güvenliğini sağlamaktır (Yayla, 2010: 39).

Kamu güvenliği, sosyal ve ekonomik hayatın idamesindeki asli unsur olması hasebiyle, devletin vatandaşlarına tanıdığı (veya vatandaşların devlet karşısında kazandığı) bazı hak ve özgürlüklerden önce gelmektedir. Yani kamu güvenliğinin tesisini sağlamak için devletler, bazı hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı faaliyetlerde bulunabilirler (Keleştemur, 2018: 41). Bu durum, kamu güvenliğinin bazı

temel hak ve özgürlükler karşısındaki ayrıcalıklı konumuna ve devlet açısından önemine işaret etmektedir.

Devletler açısından güvenlik kavramı genellikle kamu güvenliği veya ulusal güvenlik kavramlarıyla ifade edilmektedir. Kamu güvenliği ve ulusal güvenlik kavramları birbirlerinin yerine kullanılabilirle birlikte aralarında küçük bir fark vardır. Şöyle ki; ulusal güvenlik bahis mevzu olduğunda, devlete yönelik tehlikede düzenli askeri birliklerin kullanılmasına gerek duyulur. Düzenli askeri birliklerin kullanılmasına gerek duyulmayıp, devlete yönelik tehdidin alınacak bir takım önlemlerle üstesinden gelinebileceği durumlarda ise “kamu güvenliği” tehdit altına girmiştir denilebilir (Acar, 2019: 4).

21.yüzyıl ile birlikte “güvenlik” kavramının, ulusal güvenlikten daha ziyade kamu güvenliğine atıfta bulunduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Çünkü YNS'nin doğasında, tehditler karşısında sayıları yüzbinleri bulan askeri birliklerle mukabele etme değil, daha ziyade belirli bir alanda (ekonomi, enerji, göç, iklim değişikliği vb.) gerçekleşen mücadeleler vardır. YNS'nin herhangi bir şekli (biçimi) yoktur. Şekli daha çok amipe⁶ benzer. Bir gün, bir terör grubu olarak karşılaşılabileceği gibi, ertesi gün ülkenin finans sistemine yönelik bir siber saldırı olarak da görülebilir (Wilcox, 2003: 2). Bu itibarla, “güvenlik” kavramının atıfta bulunduğu kamu güvenliğine yönelik tehditlerin kapsamı da genişlemiştir. Acar (2019: 11), kamu güvenliğine yönelik kapsamı genişleyen tehdit unsurlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Ülkenin içinde bulunduğu bölge ve devletlerden kaynaklanan tehditler,
- Ulus üstü örgütlerden kaynaklanan tehditler,
- Teknolojinin tehlikeli kullanımından kaynaklanan tehditler,
- Zayıflayan yönetimlere sahip devletlerin edilgen tehditleri,
- Birleşik amaçlı istihbarat tabanlı ortaklıkların meydana getirdiği tehditler,
- Çevre ve sağlığa saldırı amaçlı tehditler.

Kamu güvenliğine yönelik tehditlerin mütemediyen genişlediğini savunan bir başka araştırmada ise, 2025 yılına kadar kamu güvenliğinden sorumlu kuruluşların yüzleşmeye hazır olması gereken tehditler şu şekilde sıralanmıştır (Hitachi, 2020):

- İnsan Kaynaklı Tehditler: Terör, suç, aşırı kalabalık, salgın hastalıklar, siyasi istikrarsızlık, kültürel ve dini gerilimler.
- Çevresel Tehditler: Sel, deprem, kuraklık ve iklim değişikliğinin tetiklediği olaylardan kaynaklanan doğal afetler.
- Kaynak Gereksiniminden Doğan Tehditler: Yiyecek ve su, temel tıbbi gereksinimler gibi temel insan ihtiyaçlarına, petrol doğal gaz gibi doğal kaynaklara duyulan ihtiyaç.
- Dijital Tehditler: Siber suçların artması, kritik altyapı ve işletmelere yönelik saldırılar, kişisel verilere yönelik saldırılar.

Teknolojinin insan hayatına daha fazla müdahil olması ile birlikte insanların fiziki varlığının yanı sıra, sanal (dijital) alandaki varlıkları da artmaktadır. Bankacılık ve finans işlemlerinin, güç ve enerji altyapılarının giderek daha fazla dijitalleşmesi ve devletin vatandaşlarına ait mahrem bilgileri dijital ortamlarda saklaması gibi faktörler, günümüzde (2021) siber güvenliğin önemini arttırmıştır. Bu nedenle kamu güvenliğinden sorumlu kuruluşların günümüzde ağırlıklı olarak sanal alanı denetlemesi gerektiği savunulmaktadır. Çünkü Birleşik Krallık Ulusal Suç Dairesi'nin bildirdiğine göre, günümüzde siber suç hacmi fiziksel suç hacmini geçmiştir (Accenture, 2021). Bu durumu dikkate alan devletler ve uluslararası örgütler, siber alanda kamu güvenliğine yönelebilecek tehditleri azaltmak için planlar yapmakta ve kaynak ayırmaktadırlar. Örneğin NATO, 2016 yılında gerçekleşen Varşova Zirvesi'nde kara, hava ve deniz unsurlarına ek olarak siber alanı yeni bir hareket alanı olarak belirlemiştir (Kurtaran, vd., 2019). ABD, 2021 yılında siber güvenlik için 18,78 milyar dolar kaynak ayırmıştır (Johnson, 2021).

⁶ Sulak alanlarda yaşayan tek hücreli canlı türüdür. Amipler, yapısı itibarıyla hareket etmeden kalamazlar. Yani şekilleri sürekli değişiklik gösterir. Tıpkı bunun gibi YNS ortamında kamu güvenliğine yönelik tehditlerin de belirli bir şekli yoktur.

Dünya genelinde ise, 2016-2021 yılları arasında kamu güvenliğinden sorumlu kuruluşların, kentlerin güvenliği için ilk yardım iletişim ağlarına ve cihazlarına, komuta kontrol, video güvenlik ve diğer güvenlik ekipmanları için 276,17 milyar dolar harcayacakları ifade edilmektedir (Hitachi, 2020). Benzer bir durum Türkiye’de de yaşanmaktadır. 2019 yılında en fazla siber saldırıya uğrayan dördüncü ülke olan Türkiye’de, 2018 yılında yüzde %12 olan siber saldırıya hazırlıklı olan şirketlerin oranı, 2019 yılında %28’e yükselmiş olup Türkiye’de siber güvenlik pazar büyüklüğü 1,5 milyar dolar civarındadır (Duran, 2020). Siber güvenlik için yapılan faaliyetler, sadece önemli oranda mali kaynaklar ayrılması ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda yeni örgütlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin ABD’de siber suçlarla mücadele için siber güvenlik komutanlığı kurulmuştur. Benzer bir örgütlenme Türkiye’de de gerçekleşmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde Siber Savunma Komutanlığı kurulmuştur (Yenal, 2020a).

2025 yılına doğru kamu güvenliğini tehdit eden unsurlar içerisinde kaynak gereksiniminden doğan tehditlerin önemli rol oynayacağı savunulmaktadır. Doğal kaynakların tükenmeye başlaması ve iklim değişikliğinin önünün alınamaması durumunda, yaşamak için daha elverişli alanlara yönelik göçlerin artacağı ve bunun neticesinde kent hayatında kalabalıklaşma, kent kaynaklarının yetersiz gelmesi, sağlık, istihdam ve ekonomi alanlarında ciddi güvenlik sorunlarının yaşanabileceği ifade edilmektedir (Hitachi, 2020).

21.yüzyılda kamu güvenliğini tehdit eden unsurların ordular veya gelişmiş silahlar kullanılarak önlenemeyeceğini savunan Stephen Blank (2020), 21.yüzyılın en büyük güvenlik tehditlerinin sistemik (kamu güvenliğini tek bir açıdan değil birden fazla açıdan tehdit eden) unsurlar olduğunu ve onları savuşturmak için güvenlik unsurunun yeniden düşünülmesi gerektiğini söylemektedir. Blank (2020), kamu güvenliğini tehdit eden unsurların başında iklim değişikliği, sosyal bozulma, gıda güvensizliği, ekonomik kriz ve salgın hastalıklar geldiğini ifade etmektedir.

Blank’ın ifade ettiği, kamu güvenliğine yönelik en önemli tehditlerin başında gelen salgın hastalıklar konusunda 21.yüzyıl dünyası, ilk ciddi sınavını Covid-19 ile vermektedir. Covid-19 sadece bir salgın hastalık olarak insan hayatını tehdit eden bir unsur değil, aynı zamanda ekonomi, istihdam, gıda güvenliği ve eğitim gibi alanları etkileyerek kamu güvenliğini önemli ölçüde sekteye uğratma potansiyeli olan bir salgındır. Yenal (2020b)’ın ifade ettiği üzere Covid-19, küresel ekonomiye iki trilyon dolar ile 4,1 trilyon dolar arası bir zarar verecek; yaklaşık 195 milyon tam zamanlı işçinin işini kaybetmesine neden olacak; öğrencilerin bireysel ve kamu güvenliği hakkında farkındalıklarının olduğu eğitim kurumlarının faaliyetlerini aksatacak; özellikle tarım ürünlerine yönelik talep artacak ve tarım ürünleri satan üreticilerin bu ürünleri fahiş fiyatla satmalarına sebebiyet verebilecektir.

Covid-19, endişe verici trajik ölüm oranlarına neden olmanın yanı sıra, bir pandeminin yol açabileceği yaygın sosyal ve ekonomik tahribatı da göstermiştir. Şöyle ki; hastalığın bulaşıcı doğasından ötürü birçok işletme kapılarını geçici veya kalıcı olarak kapatmak zorunda kalmıştır. Bu da beraberinde önemli gelir kayıplarını getirmiştir. İşletmelerin hizmetlerindeki bu sınırlama, işten çıkarma ve çalışma saatlerinin azalmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin ABD’de işsizlik oranı %4’ün altındayken %10’un üzerine çıkmıştır. Pandeminin iş hayatına etkileri orantısız olmuştur. Restoran, konaklama gibi sektörler pandeminin en çok etkilediği sektörler olarak dikkat çekmektedir (EKU, 2021).

Pandemi, sosyal ve ekonomik alana verdiği zararın yanı sıra siber suçlar için de yeni yollar açmıştır (European Commission, 2021). Pandemi döneminde evde geçirilen vaktin artması, insanların cep telefonu, tablet ve bilgisayar gibi dijital aletlerle geçirdiği zamanın da artmasına sebebiyet vermiş (Açık, 2020), uzaktan eğitim ve e-ticaret gibi alanlarda geçirilen vakitlerin artması siber korsanlara yeni saldırı kapıları aralamıştır. Örneğin pandemi döneminde siber korsanlar, video konferans uygulamalarından e-postalara, ortalama (yasa dışı yollardan bir kimsenin şifresini veya kredi kartı bilgilerini öğrenme) saldırılarından sahte internet sitelerine kadar birçok yöntemle öğrencileri hedef almaya başlamışlardır (Cumhuriyet, 2020).

Kamu güvenliği ile ekonomik refahın önemli bir ilişkisi vardır. Nitekim dünyanın en yüksek kamu güvenliğine sahip şehirleri aynı zamanda ekonomik olarak da en önde gelen şehirleri arasındadır (Köseoğlu, 2021). İklim değişikliği ise ekonomik refah ve istikrar için önemli bir risktir (IMF, 2020).

Dünya genelinde yapılan kamuoyu araştırmalarına göre dünya halkları, Covid-19 nedeniyle yaşanan sağlık krizini iklim değişikliklerinin bir sonucu olarak görmektedir ve Covid-19 sonrasında iklim değişikliğine yönelik tedbirlerin artırılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca 14 ülkede 28 bin kişi ile yapılan bir araştırmada, yanıt verenlerin %71'i uzun vadede iklim değişikliğini Covid-19 kadar ciddi bir sorun olarak gördüklerini belirtmiştir (Thinktech, 2020: 4).

İklim değişiklikleri ulusal ekonomileri birçok yönden olumsuz etkilemektedir: Yükselen deniz seviyeleri kıyı bölgelerindeki gayrimenkul ve altyapıda hasara neden olmakta, iklim değişikliği nedeniyle meydana gelen kuraklık veya yağışların düzensizliği tarımsal uygulamalarda veya tedarik zincirinde aksamalara neden olmakta, ayrıca iklim değişikliği insan hayatına mal olabilen afetlerle sonuçlanabilmektedir (EKU, 2021). İklim değişikliği nedeniyle deniz seviyeleri yükselir, kuraklıklar daha uzun sürer ve fırtınalar daha sık görülür. Hızla yükselen enerji fiyatları gıda maliyetlerinde astronomik artışlara yol açarak, özellikle yoksul ülkelerde, ayaklanmalara ve acil gıda ihtiyaçlarına yol açabilir (Jones, vd., 2009b). Dolayısıyla iklim değişikliği, uzun vadeli ekolojik ve toplumsal sonuçlar doğurabilen kamu güvenliğini tehdit edici bir faktördür.⁷

YNS'nin doğasında var olan savaş ve barış dönemlerinin muğlaklaşması, savaşan tarafların netliğini kaybetmesi gibi unsurların daha net görüldüğü alanlardan bir tanesi de, küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından bir tanesi olan “ulusötesi organize suç” (transnational organized crime-TOC) gruplarıdır. TOC gruplarının birincil hedefi ekonomik kazançtır ve kar elde etmek için bir dizi yasal ve yasadışı program kullanmaktadırlar. Uyuşturucu kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, kara para aklama, ateşli silah kaçakçılığı, yasadışı kumar, haraç, taklit ürünler, kültürel varlık kaçakçılığı ve siber suç gibi suçlar TOC gruplarının temel faaliyetleridir. Bu faaliyetlerden elde edilen büyük miktardaki para, meşru ekonomileri tehlikeye atabilir ve kamu görevlilerinin bulaşabileceği yolsuzluklar nedeniyle hükümetler üzerinde doğrudan bir etkiye (tehdit, şantaj vb.) sahip olabilir (FBI, 2021). TOC gruplarının yıllık bütçesi 4 trilyon doların üzerindedir. Bu rakam, yıllık toplam askeri bütçelerin miktarı olan 1,9 trilyon doların neredeyse iki katıdır (European Commission, 2021). Dolayısıyla TOC grupları, yaptıkları yasadışı faaliyetler ile kamu güvenliğini tehdit edici bir rol oynamaktadırlar.

Özetlemek gerekirse, 21.yüzyıl ile birlikte teknolojinin gelişmesi ve dünyanın, halkları birbirine her geçen gün daha fazla yaklaşan, küresel bir köye dönüşmesi neticesinde savaş kavramının doğası da değişmiştir. Eskinin bilinen konvansiyonel savaşlarının yerini, belirli bir zaman ve zeminde gerçekleşmeyen, tehdit unsurlarının bir cepheden değil birden fazla cepheden (ekonomik, siyasi, askeri, sağlık, kültürel, dijital altyapı, enerji, entelektüel sermaye...) geldiği “Yeni Nesil Savaş” almıştır. Savaş doktrinine YNS'nin hâkim olduğu böyle bir ortamda, kamu güvenliğini tehdit eden unsurlar da çoğalmış ve YNS ortamında tehdit unsurlarının birden çok cepheden gelmesine mukabil, kamu güvenliğini tehdit eden unsurlar da çeşitlenmiştir. Bir ülkenin bankacılık sistemine, sağlık altyapısına veya enerji santrallerine yapılacak siber saldırı; yapılan propagandalar neticesinde bir ülkenin kamuoyu tarafında bir düşüncenin (örneğin belirli bir ülkede belirli bir politikanın benimsenmesinin yanlış olduğu) benimsenmesini sağlama veya ülke halkını belirli bir konuda (örneğin hükümete olan güvende) demoralize etme gibi faaliyetler YNS kapsamında kamu güvenliğine yönelik tehditler arasında sayılabilir.

Kamu güvenliğine yönelik tehditlerden bahsedilirken üzerinde durulması gereken nokta, yaklaşık 300 yıldır (Yayla, 1990: 335) kamu güvenliğine yönelik en kadim tehditlerden bir tanesi olan terörün YNS'deki yerinin neresi olduğudur. YNS kavramı, bir terör saldırısı olan 11 Eylül saldırılarının ardından popülerlik kazanmış ve üzerinde sıkça konuşulup tartışılmaya başlanan bir

⁷ YNS ile birlikte kamu güvenliğini tehdit edici unsurların aynı zamanda başka tehdit unsurlarını da ortaya çıkardığı görülmektedir. Bir anlamda 21.yüzyılın doğrusal olmayan, karmaşık yapısı YNS'yi ortaya çıkarmıştır denilebilir. Örneğin, 11 Eylül saldırılarının ardından, ABD'de (ve diğer birçok ülkede) hava yolu taşımacılığı için güvenlik önlemleri artırılmış ve insanlarda havayolu taşımacılığına ilişkin bir ön yargı oluşmuştur. Bunun neticesinde ABD vatandaşları, havayolu yerine karayolunu tercih etmeye başlamışlardır. Ancak bu durum, karayolunda trafik kazalarının artmasına sebebiyet vermiş ve 11 Eylül'ü izleyen on iki ayda ABD'de 1600 ölümlü kaza meydana gelmiştir. Dolayısıyla, terör saldırılarının toplumda ortaya çıkardığı korku, riskli davranışlara sebebiyet vermekte ve tıpkı bir terör saldırısı gibi insanların hayatını tehdit edebilmektedir (Gaissmaier, 2012). Örgüt ve yönetim kuramlarında, örgütlerin içinde bulunduğu bu gibi kaotik ve karmaşık ortamı inceleyen “Karmaşık Bilimleri” (Complexity Sciences) konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Öztaş, 2003.

kavram haline gelmiştir. Buradan hareketle, acaba YNS terörün ta kendisi midir? Arasında fark(lar) var mıdır? Aşağıdaki bölümde bu sorulara cevap aranacaktır.

3. Yeni Nesil Savaş ve Terör

3.1. Terör Kavramı ve Terörün Değişen Doğası

Fransız Devrimi'nden sonra Mart 1793'ten Temmuz 1794'e kadar geçen süreye "terör rejimi" veya "terör dönemi" adı verilmiştir. Dolayısıyla bugün bilinen anlamıyla terör kavramı, ilk kez Fransa'da Fransız Devrimi'nden sonra kullanılmıştır ve bu konuda görüş birliği mevcuttur (Yayla, 1990: 335). Terörün ortaya çıktığı dönem konusunda görüş birliği olsa da, bu kavramın tanımını yapmak konusunda bir görüş birliğinden söz etmek zordur. Terör kavramı üzerinde çalışanların vurguladıkları nokta, terörün tanınması kolay ancak tanımlanması zor bir olgu olduğudur (Ağır ve Tatlı, 2020: 40).

Tanımlanmasındaki bu zorluğa rağmen, literatürde terör konusunda yer edinmiş bazı tanımlardan bahsetmek yararlı olacaktır. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nin "terrorism" maddesinin yazarı J.B.S. Hardman'a göre terör, "*önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı metot*" (Yayla, 1990: 335-336) şeklinde tanımlanabilir. Sanayi toplumunun önde gelen teorisyenlerinden olan Raymond Aron ise terör konusunda, "*herhangi bir şiddet eyleminin, psikolojik etkileri fiziksel etkilerinin çok ötesinde ise terörizm olarak adlandırılabilir*" (Benam, 2012: 118) şeklinde görüş belirtmiştir. Terör kavramının özüne şiddet unsurunu koyan Hardman'ın aksine Aron, terörün insan psikolojisindeki etkisi üzerinde durmuştur. Terörün farklı tanımları incelenecek olunursa, bu kavramın farklı yönlerinin üzerinde durulduğu görülecektir.

Savaş kavramının doğasının değişmesindeki lokomotif unsur olan teknoloji, küreselleşme ve beraberinde getirdiği yenilikler terör kavramının da doğasını değiştirmiş ve adına "yeni terörizm" denilen bir kavram ortaya çıkmıştır. Pratikte 11 Eylül saldırıları ile kendini gösteren terörün bu yeni versiyonu ile terörizm üç açıdan değişikliğe uğramıştır: Amaç olarak, eylem olarak ve örgüt yapısı olarak (Kurttaş, 2018: 168).

Terörde yaşanan bu değişiklikler kısaca şu şekilde ifade edilebilir (Kurttaş, 2018: 168): İlk olarak terörün değişen amaç unsuru ele alınacak olunursa, geçmişte sembolik eylemler yaparak zarar boyutu az ancak mümkün olan en fazla ilgiyi çekmeyi amaçlayan terör örgütleri, günümüzde ne kadar çok zarar o kadar çok başarı mantığı ile hareket etmektedir.⁸ Dolayısıyla terörün başlıca amacı sembolik saldırılardan ziyade şiddet, kaos ve kargaşa ortaya çıkarma haline gelmiştir. Ayrıca küreselleşmenin artması ile birlikte terör örgütlerinin amaçları yerel olmaktan çıkıp küresel hale gelmiştir. İkinci olarak, terörde eylemsel değişim de meydana gelmiştir. Gelişen teknoloji sayesinde terör örgütlerinin kullandığı silahların tahrip gücü artarken, teröristler artık başta internet olmak üzere kitle iletişim araçlarını, dijital dünyayı ve dijital dünyadaki her varlığı birer eylem aracı olarak kullanabilmektedir. Üçüncü olarak ise, teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme terörün örgüt yapısını da değiştirmiştir. Soğuk savaş öncesi dönemde hücre modeli ve katı bir hiyerarşik yapılanma söz konusu iken, günümüzde (2021) terör örgütleri teknolojinin getirdiği olanaklarla merkezden bağımsız, katı hiyerarşinin olmadığı ve küresel ölçüde örgütlenebilen bir yapı haline gelmiştir.

Birkaç önemli istisna dışında teröristlerin silahlarının ve taktiklerinin aynı kaldığını ancak tehdit algılarının ve modern toplumların savunmasızlığının değiştiğini ifade eden Hirschmann (2000: 299-301), yeni terör türlerinin ortaya çıktığını ve bunların eskisinden daha yüksek mali kaynaklarla çalıştığını vurgulamaktadır. Geçmişteki basmakalıp terörist grupların aksine 21.yüzyıl terör örgütlerinin şekilsiz, belirsiz bir örgütsel yapının parçası olduğunu, hiyerarşik temelden ziyade doğrusal temelde faaliyet gösteren yapılar olduğunu belirten Hirschmann, 21. yüzyıl teröristlerinin kitle yaratmaya, ayırım gözetmeksizin zayıf verdirmeye ve talepte bulunmaya daha istekli olduklarını

⁸ Ancak buradan terörün, yaptığı saldırılar ile kamuoyu dikkatini üzerine çekmek işlevinin kaybolduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Kamuoyu tarafından bilinirliklerini arttırmak ve yaptıkları eylemler ile amaçlarını meşru gösterme faaliyeti terörün halen en önemli amaçlarından biridir. B. Hoffman'ın da dediği gibi, "Teröristler öldürmekle değil propaganda ile ilgilenir" (Hirschmann, 2000: 299).

ifade etmektedir. Yeni terörizm, bilgi ve iletişim teknolojilerini yenilikçi bir şekilde kullanarak farkındalık yaratma gücünü artırmıştır. Örneğin Hizbullah, El Kaide ve Taliban internette, Twitter’da ve diğer sosyal medyalarda daha aktif hale gelmişlerdir (Anderson, 2013). Eski terör saldırıları hem eylem hem de bilinirlik olarak belirli bir bölge ile sınırlıyken, yeni terörizm ile birlikte terörün hem eylemleri hem de söylemleri küresel bir hale gelmiştir (Kurttaş, 2018: 171).

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte terör, sadece gerçek fiziki alanlarda bir tehdit unsuru olmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda sanal (dijital) alanı da kapsayan bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Terörün, sanal ortamda bir tehdit unsuru haline gelmesine atfedilen kavram ise “siber terörizm”dir. Siber terörizm, *siyasi ve sosyal mercilere, kişi ve kurumlara göz dağı vermek, baskı oluşturmak amacıyla resmi kuruluşların bilgisayarlarına, network sistemlerine, bilgi ve veri tabanlarına yapılan yasadışı tehdit ve zarar verici saldırılardır* (Yılmaz, 2020: 70). Siber terörizmin “sıradan” bilgisayar korsanlığından ayrılan yönleri vardır. Bilgisayar korsanlığı, can kaybı gibi ciddi bir hasara neden olmamakla birlikte, kesintiye neden olmak amacıyla hedef internet sitelerine yönelik operasyonları ifade eder (Hirschmann, 2000: 308). Siber terörizmde ise bireye veya mala karşı şiddet içeren veya en azından korku yaratacak kadar hasara yol açan bir saldırının varlığından söz edilmektedir (Yılmaz, 2020: 70).

2000 yılında yazdığı makalesinde, “siber terörizmin çağdaş terörizmde hala küçük bir rol oynadığını, ancak gelecekte en büyük etkinin bu tür terörizmden beklenilmesi gerektiğini” ifade eden Hirschmann’ın (2000: 309) bu öngörüsü gerçekleşmiş gibi görünmektedir. ABD’de yapılan bir ankete göre, halkın %82’si, siber terörün ülkeleri için nükleer silahlar ve uluslararası terörizmden daha büyük bir tehdit olduğunu düşünmektedir (Baykan, 2021). Mart 2020 itibarıyla tüm dünyanın mücadele ettiği Covid-19 salgınına yönelik aşı çalışmalarına Aralık 2020’de yapılan siber saldırılar (DW, 2020b) da siber terör kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü böyle bir saldırı, aşının onay sürecini etkileyebilecek ve bu da aşının kullanımını geciktirip, salgının daha fazla yayılmasına ve daha çok can almasına sebebiyet verebilecektir.

Kısaca, 21.yüzyılın ilk çeyreğinin penceresinden bakıldığında terörün amacının, eylem biçiminin ve örgütsel yapısının değiştiği; bu değişimde teknoloji ve küreselleşmenin önemli bir rol oynadığı (Kurttaş, 2018) görülmektedir. Ancak terör olgusundaki bu değişiklik, onun YNS’deki yerini muğlaklaştırmış ve YNS’nin bizzat terör faaliyeti olduğu gibi bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla YNS ve terör arasındaki farkın ortaya konulması gerekmektedir.

3.2. Yeni Nesil Savaş’ta Terörün Yeri

YNS, savaş doktrinine hâkim olan eski ve yeni öğelerin bir karışımıdır (Creveld, 2008) ve çatışma alanı, eski savaşlara oranla çok küçük veya gözle görülmeyen dijital alanda olsa dahi, nihayetinde bir savaştır. Terörün özünde ise teröre neden olmak, güvensizlik ortamı oluşturmak, hedef kitleyi acı ve ölüm tehdidi ile korkutmak ve hedef kitlenin iradesini etkilemek vardır. Terör, savaş yoluyla elde edilmek istenen amacı kolaylaştırırsa da, nihayetinde amaca ulaşan savaştır (Katoch, 2005: 47-48).

YNS’ye giden akademik çalışmaların kapısını aralayan Lind, vd., (1989), YNS’de terörün görünür olabileceğini ancak buradan YNS ve terörün aynı kefeye konulabileceği anlamı çıkarılmaması gerektiğini vurgulamışlardır (Lind, 1989: 25). Anderson (2013)’da YNS’nin sadece bir suç örgütünün faaliyetleri olarak ele alınmasının yanlış olduğunu belirtmiştir.

YNS ve terör arasındaki ilişkiyi inceleyen Katoch (2005)’e göre terör, “YNS’nin bir taktiğidir ve YNS vermenin tercih edilen yollarından birisi haline gelmiştir. Terör bir savaş değildir, ancak YNS’nin daha büyük tuvalinin bir parçasıdır” (2005: 46-47). Greg Wilcox’ta, terörün YNS’de tercih edilen bir araç olduğu görüşündedir (Wilcox, 2003: 2).

YNS’deki hedefin, düşmanı fiziksel olarak yok etmekten ziyade içten çöktürmek olduğunu belirten Lind, vd., (1989) bu hedeflerin düşman kamuoyunda savaşa verilen destek veya düşman kültürü gibi unsurları içerebileceğini belirtmişlerdir. Kamuoyunun dikkatini çekmek ve kamuoyunda güvensizlik duygusu meydana getirmenin en hızlı ve en etkili yolunun terör olduğu düşünüldüğünde, terörün YNS’nin tercih edilen yollarından biri haline geldiği anlaşılacaktır.

YNS'nin sadece terör teknikleri kullanan bir savaş olduğunu düşünmek yanlıştır. YNS, adı üstünde yeni bir "savaş" türüdür. YNS, üstün orduların yüksek ateş gücüne ve teknik üstünlüğüne karşı koyabilecek araçların kullanıldığı ve bu araçların kapsamının da durağan değil dinamik olduğu bir savaştır. Terörün, uygun maliyet ve fayda oranı avantajı nedeniyle YNS'nin doğasında olması normaldir. Şu husus da vurgulanmalıdır ki, YNS dört farklı alanı kapsayan bir savaştır ve yalnızca teröre indirgenmemelidir. Bu dört farklı alan; siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri alandır. Terör, askeri alanı hedefliyor gibi görünse de günümüzde diğer alanları da etkileyebilmektedir. İşte YNS'de terörün bir araç olarak kullanılma nedeni bu gerekçede yatmaktadır (Katoch, 2005: 53-54).

YNS ve terör arasındaki ilişki aşağıdaki tablo yardımıyla daha iyi anlaşılabilir.

Tablo 1: Yeni Nesil Savaş ve Terörün Temel Bileşenleri. Kaynak: Katoch: 2005: 46'dan yararlanılarak hazırlanmıştır

Anahtar Ögeler	Yeni Nesil Savaş	Terör
Amaç	Düşmanın askeri varlığını tamamen yok etmek yerine, ahlaki gücünü hedef alarak düşmana irade dayatmak	Güvensizlik duygusu ortaya çıkararak hedef kitlenin iradesini etkilemek
Strateji	Düşmana yönelik kademeli yıpratma, ekonomik maliyetlerini artırma, psikolojik operasyonlar yapma; propaganda ve diplomasiyi de kullanarak çeşitli yöntemlerle düşmanı askeri açıdan etkisiz hale getirme	Hedef kitleyi etkilemek için beklenmedik, orantısız ve ölümcül güç kullanarak sürpriz saldırılar yapma
Taktikler	Düzensiz ancak uzun süreli vurkaç saldırıları yapma, terör, insan hakları ihlalleri iddiaları, iletişim ve dijital platformlara yönelik saldırılar ve bunların kesintiye uğratılması	Bir yeri bombalama veya intihar saldırısı, zulüm ve tecavüz, adam kaçırmaya ve infaz etme
Ana Hedefler	Silahlı kuvvetler, ülke nüfusu ve devlet	Özel öneme sahip belirli insanlar ve nüfus
Hedefin veya İttifakın Uyumunu Bozma Yöntemleri	Diplomasi (mühendislik anlaşmazlıkları), doğrudan eylem (devlet dışı aktör/vekil aracılığıyla terörizm), kültürel savaş, uyuşturucu kaçakçılığı, çok kimlikli toplumlarda din ve etnik köken temelinde bölünme meydana getirme, ekonomik savaş (dijital ağlara saldırı, serbest ticaret dolaşımını yavaşlatma, verimli çalışma sürelerinin kaybına neden olmak)	Orantısız güç kullanarak ölümcül eylemlerle güvensizlik hissi ortaya çıkarma

Özetle, savaşın tüm versiyonlarında olduğu gibi (1, 2 ve 3. Nesil) YNS'de de amaç, bir tarafın iradesini diğerine kabul ettirmektir. YNS, savaşın önceki versiyonlarının aksine, bu amaç için bir dizi farklı araç/taktik kullanmaktadır. İşte terör de bu araçlardan/taktiklerden bir tanesidir.

Sonuç ve Öneriler

Savaşın değişen doğasının "Yeni Nesil Savaş (YNS)" başlığı altında incelendiği bu çalışmada, YNS ortamında kamu güvenliği anlayışının değişimi, kamu güvenliğini tehdit eden faktörlerin çeşitlenmesi ve kamu güvenliğine yönelik en kadim tehditlerden bir tanesi olan terörün YNS kapsamında nasıl anlaşılması gerektiği incelenmiştir. Belirtilmelidir ki YNS, doğrusal olmayan bir savaştır, yani YNS ortamında 1+1 her zaman 2 etmeyebilir. Savaş alanının tüm toplumu kapsadığı YNS'de, kamu güvenliğine yönelik tehditlerin de kapsamının genişlediği görülmüştür. Yazarlar

tarafından “amip”e benzetilen YNS’de kamu güvenliğine yönelik tehditler, güvenliği birçok açıdan ve farklı biçimlerde tehdit edebilecek duruma gelmiştir.

YNS’in doğrusal olmayan doğası ve bu ortamda kamu güvenliğine yönelik tehditlerin çok boyutlu hale gelmesi, günümüz (2021) dünyasında örgütlerin ve insanların içinde bulunduğu ortamın kaotik olması ile de ilişkilidir. Bu kaotik ortam neticesinde, bir alanda artırılan güvenlik önlemleri bir başka alanda güvenlik açığı doğurabilir. Örneğin, yukarıda 7 numaralı dipnotta da belirtildiği üzere, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’de havayolu taşımacılığı için artırılan önlemler ve detaylandırılan güvenlik taramaları neticesinde vatandaşlar havayolunu kullanmak yerine karayolunu kullanmayı tercih eder hale gelmişlerdir. Ancak bir yılın sonunda karayolunda meydana gelen trafik kazaları sonucu, 11 Eylül saldırılarında hayatını kaybeden insanların yaklaşık yarısı kadar insan hayatını kaybetmiştir. Bu örnek, 21.yüzyılda kamu güvenliğinin çok boyutlu düşünülmesi gerektiğini ve güvenlik politikalarının fırsat ve tehditlerinin iyi hesaplanması gerektiğini göstermektedir.

Günümüzde kamu güvenliğine yönelik tehditlerin sistemik, yani güvenliği bir açıdan değil birden çok açıdan tehdit eden unsurlar, haline geldiği anlaşılmaktadır. Kamu güvenliğine yönelik tehditler sadece silahlı bir eylem, hırsızlık veya yağma şeklinde dar bir eksenden; doğal kaynakların tükenmeye başlaması, iklim değişikliği, göç ve siber saldırı gibi daha geniş bir eksene kaymıştır. Bu eksen kayması sonucu kamu güvenliğine yönelik tehditlerin, sadece askeri hedefleri yok etmekten ziyade toplumun moralini etkileme, ekonomik sistemine zarar verme ve kullanacağı kaynaklara ortak olma gibi unsurları da kapsadığı düşünüldüğünde, savaş doktrininde YNS’nin hakim olduğu günümüzde ulusal güvenlikten daha çok kamu güvenliğinin konuşulup tartışılacağı söylenebilir.

Yapılan bir araştırmada, 2025 yılına kadar kamu güvenliğini tehdit edecek unsurların başında terör gelmektedir. Dünyaya hakim güvenlik anlayışının değişmeye başladığı ve savaştaki değişimin YNS’ye kaydığının işareti olan en önemli kilometre taşlarından bir tanesi 11 Eylül saldırılarıdır ve bu bir terör saldırısıdır. Bu itibarla çalışmada, YNS ve terör arasındaki ilişki incelenmiştir.

Belirtilmelidir ki terör, başlı başına bir savaş değildir ve bugüne kadar da tek başına hiçbir savaşı (veya mücadeleyi) kazanamamıştır. Katoch (2005)’in de vurguladığı gibi terör YNS’nin bir aracıdır, büyük tuvalin bir parçasıdır ve YNS’nin kullandığı cephanelikteki birçok silahtan sadece birisidir. Bu ayrımı yapmak önemlidir, çünkü YNS’yi anlayabilmek için terörün anlaşılması gerekmektedir.

Yukarıda YNS’nin öncelikli amacının, düşmanın askeri varlığını tamamen yok etmek değil, hedef askerin ve toplumun moralini etkilemek, savaşıma azmini kırmak, ekonomik sistemine zarar vermek olduğu ifade edilmişti. Bunlara, hedef ülkeyi uluslararası arenada yalnız bırakmak, aleyhinde kamuoyu oluşmasını sağlamak da eklenebilir. Dolayısıyla YNS’de öncelikli olarak askerin ve toplumun moralini etkilemek ve bir güvensizlik duygusu ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Çünkü toplumda hakim olan moral bozukluğu ve güvensizlik duygusu insanları etkiler ve dayatılan bir iradeyi kabul etmelerini kolaylaştırır. Güvensizlik duygusu ortaya çıkarmanın en etkili yolu ise terör saldırılarıdır. İşte terörün YNS’de, üstelik etkili bir araç olarak, kullanılmasının gerekçesi özetle bu şekildedir.

YNS’de ve terör saldırılarında kullanılan (ateşli) silahların birçoğu aynıdır: Tabanca, makineli tüfek, bomba veya patlayıcı vb. Ayrılan nokta ise bunların nasıl kullanıldığıdır. Bu silahların terördeki kullanılış amacı, hedefin askeri varlığıyla yüzleşmek değil, sivil nüfusa ve topluma yönelik saldırılar için kullanılmasıdır.

YNS ortamında terör için alınabilecek önlemlere değinen Marke (2015) “Dirence Karşı Esneklik” şeklinde bir formül öne sürmektedir. Sınırdaki bir duvar inşa etmenin veya bilgisayara kurulan bir anti-virüs programının bir direnç stratejisi olduğunu belirten Marke, bu stratejinin her zaman dar bir cephe ile sınırlı, bir dizi davranışa odaklanan, durağan, uyum sağlama ve öğrenme yeteneğinden yoksun olduğunu ifade etmektedir. Marke, direnç stratejilerinin YNS’de terörle mücadele için uygun olmadığını belirtmiştir.

Esneklik stratejileri ise YNS’nin bünyesinde barındırdığı karmaşıklık, belirsizlik, dinamik ve birbirleriyle bağlantılı tehditler için daha uygundur. Esneklik stratejilerinin bazı özellikleri şu

şekildedir. Basit ve esnek planlar, olasılıkların göz önünde tutulması (kişinin arka cebinde birçok seçeneğin olması), riskten korunmaya yönelik stratejiler (tüm yumurtaları bir sepete koymamak gibi) ve müşterek bakış açısı (Marke, 2015).

YNS'nin vazgeçilmez bir aracı olan terör ile mücadele ile ilgili farklı öneriler de gündeme getirilmektedir: Uluslararası düzeyde iş birliğinin geliştirilmesi (Benam, 2012: 119; Kurttaş, 2018: 171), ulus devletin etkinliğinin artırılması (Kurttaş, 2018: 172), tehdidin doğasını, potansiyel maliyetini ve terörle mücadele hakkında gerekli bilgi ve bu mücadelenin önemini kavrayabilen bir halk (Hirschmann, 2000: 309) bu önerilerden bazılarıdır.

YNS'de terör, en başat yardımcı unsurlardan bir tanesi olarak anlaşılmalıdır. Terörün başlıca hedefi halk olduğu için, terörle mücadele konusunda halka gerekli bilgilendirmeleri yapmak ve bu konuda meydanın da desteğini almak önem taşımaktadır. Ayrıca hem ordu hem de güvenlik bürokrasisinin diğer unsurları, YNS ortamında farklı enstrümanlara sahip terörle mücadele konusunda da eğitilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). Kamu Güvenliği Kavramı ve Küresel Terörün Etkisiyle Güvenlik Politikalarında Yeni Paradigma Arayışı. H. Acar (Dü.) içinde, *Kamu Güvenliği Politikaları* (s. 3-21). Ankara: Nobel Yayınları.
- Accenture. (2021). *Public Safety*. Mart 16, 2021 tarihinde <https://www.accenture.com/us-en/services/public-service/public-safety> adresinden alındı
- Açık, D. (2020). *Kovid-19 Döneminde Bireylerin Cep Telefonlarıyla Geçirdikleri Süre Büyük Oranda Arttı*. Mart 25, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kovid-19-doneminde-bireylerin-cep-telefonlariyla-gecirdikleri-sure-buyuk-oranda-artti/1840489> adresinden alındı
- Ağır, O., & Tatlı, M. (2020). Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör ve Suriye İç Savaşı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(8), 35-56.
- Anderson, G. (2013). *The End of the Peace of Westphalia: Fourth Generation Warfare*. Mayıs 20, 2021 tarihinde <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-end-of-the-peace-of-westphalia-fourth-generation-warfare> adresinden alındı
- BBC Türkçe. (2021, Nisan 17). *Covid-19:Dünyada Koronavirüs Kaynaklı Can Kaybı 3 Milyonu Geçti*. Mayıs 15, 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56785965> adresinden alındı
- Blank, S. (2020, Nisan 1). *Coronavirus Has Changed the Future of National Security Forever. Here's How*. Mart 16, 2021 tarihinde <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/opinion/coronavirus-has-changed-the-future-of-national-security-forever-heres-how/> adresinden alındı
- Baykan, D. (2021, Mart 22). *ABD'liler Ülkelerine Yönelik 'En Büyük Tehdidin' Siber Terör Olduğunu Düşünüyor*. Mayıs 20, 2021 tarihinde AA: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdliler-ulkelerine-yonelik-en-buyuk-tehdidin-siber-teror-oldugunu-dusunuyor-/2184332> adresinden alındı
- Benam, Ç. (2012). Terror in Our Times Kitap İncelemesi. *Uluslararası İlişkiler*, 8(32), 117-120.
- Creveld, M. V. (2008). *The Changing Face of War*. Presidio Press.
- Çıtak, E. (2019). Silahsız Savaş Sahası: Yeni Savaş Anlayışında İstihbaratın Yeri. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 191-213.
- Cumhuriyet. (2020). *Uzaktan Eğitim Sürecinde Dikkat Edilmesi Gereken 8 Nokta*. Mart 25, 2021 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/uzaktan-egitim-surecinde-dikkat-edilmesi-gereken-8-nokta-1764633> adresinden alındı
- Çöpöğlü, M. O. (2018). *Rusya Federasyonu'nun Örnek Vaka Analizleriyle Yeni Nesil Savaşın İncelenmesi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dalar, M. (2014). Yeni Savaşlar Yeni mi? Schmitt ve Kelsen Bağlamında Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 38(3), 7-28.

- Duran, A. E. (2020, Mayıs 26). *Türkiye Siber Savaşlara Ne Kadar Hazır?* Mart 15, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-siber-sava%C5%9Flara-ne-kadar-haz%C4%B1r/a-53573476> adresinden alındı
- DW. (2020a). *Dünya 2021 Yılına 7,8 Milyar Kişiyile Giriyor.* Nisan 4, 2021 tarihinde <https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnya-2021-y%C4%B1n%C4%B1na-78-milyar-ki%C5%9Fiyle-giriyor/a-56011588> adresinden alındı
- DW. (2020b, Aralık 9). *Biontech ve Pfizer'in Aşı Belgeleri Hacklendi.* Mayıs 20, 2021 tarihinde <https://www.dw.com/tr/biontech-ve-pfizerin-a%C5%9F%C4%B1-belgeleri-hacklendi/a-55888873> adresinden alındı
- EKU. (2021). *5 Threats to National Security and How Government Protects its Citizens.* Mart 30, 2021 tarihinde <https://safetymanagement.eku.edu/blog/threats-to-national-security/>, 2021 adresinden alındı
- European Commission. (2021). *Changing Security Paradigm.* Mart 30, 2021 tarihinde https://knowledge4policy.ec.europa.eu/changing-security-paradigm_en adresinden alındı
- FBI. (2021). *Transnational Organized Crime.* Mart 25, 2021 tarihinde <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime> adresinden alındı
- Fourth Generation Warfare. (2021). Mart 26, 2021 tarihinde https://www.iatp.org/sites/default/files/Fourth_Generation_Warfare.htm adresinden alındı
- Gaissmaier, W. (2012). *More traffic deaths in wake of 9/11.* Mart 26, 2021 tarihinde https://www.mpg.de/6347636/terrorism_traffic-accidents-USA adresinden alındı
- Gürçan , M. (2011). Bir Önceki Savaş için Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilge Strateji*, 3(5), 127-178.
- Hirschmann, K. (2000). The Changing Face of Terrorism. *International Politics and Society*(3), 299-310.
- IMF. (2021, Mart 3). *The IMF's Response to COVID-19.* Mart 15, 2021 tarihinde <https://www.imf.org/en/About/FAQ/imf-response-to-covid-19> adresinden alındı
- Johns, J. F. (1999). *The Changing Face of Terrorism.* Pennsylvania: USAWC Strategy Research Project , Army War College, Carlise Barracks.
- Johnson, A. (2019, Şubat 19). *A Fourth Service for the Fourth Generation of Warfare.* Mart 5, 2021 tarihinde Wavell Room: <https://wavellroom.com/2019/02/19/a-fourth-service-for-the-fourth-generation-of-warfare/> adresinden alındı
- Jones, B. D., Pascual, C., & Stedman, S. J. (2009). *Power and Responsibility: Building International Order in an Era of Transnational Threats.* Brooking Institution Press.
- Katoch, G. S. (2005). *Fourth Generation War: Paradigm for Change.* Monterey: Master of Science in Defence Analysis from the Naval Postgraduate School.
- Keleştemur, S. A. (2018). *Siber İstihbaratın Kamu Güvenliği için Rolü ve Önemi .* İstanbul: İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lİsans Tezi.
- Köseoğlu, Ö. (2021, Şubat 20). *Dünyanın En Güvenilir Şehirleri Belli Oldu! Listeye Türkiye'den de Bir Şehir Girdi...* Mart 16, 2021 tarihinde Hürriyet Seyahat: <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-dunyanin-en-guvenilir-sehirleri-belli-oldu-listeye-turkiyeden-de-bir-yer-girdi-41415229> adresinden alındı
- Kurtaran Gökhan, Abay, G. E., & Şeker, A. U. (2019, Mart 15). *Dünya 6 Trilyon Dolarlık Siber Saldırı Riskine Hazırlanıyor.* Mart 18, 2021 tarihinde AA: <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunya-6-trilyon-dolarlik-siber-saldiri-riskine-karsi-hazirlaniyor/1419011#> adresinden alındı
- Kurdaş, M. Ç. (2018). Küresel Terör Çağında Ulus Devletin Artan Önemi. *TESAM Akademi Dergisi*, 5(2), 151-181.
- Küpeli, H. (2019). Kritik Altyapılar ve Terörizm Tehdidini. T. Avaner , & O. Zengin (Dü) içinde, *Türkiye'de İç Güvenlik Yönetimi* (s. 85-109). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Laqueur, W. (2003). *No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century.* New York: Continuum.
- Lind, W. S., Nightengale, K., Smitt, J., Sutton, J. W., & Wilson, G. I. (1989, Ekim). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, 22-26.
- Lind, W. S. (2004, Eylül-Ekim). Understanding Fourth Generation War. *Military Review*, 12-16.

- Marke, J. (2015). *4th Generation Warfare, Terrorism & Resilience*. Mayıs 18, 2021 tarihinde <https://www.linkedin.com/pulse/4th-generation-warfare-terrorism-resilience-strategies-john-marke> adresinden alındı
- Öztaş, N. (2003). Karmaşıklık Bilimleri: Kaosun Kıyısında Bilim ve Yönetim. M. Acar, & H. Özgür (Dü) içinde, *Çağdaş Kamu Yönetimi I* (s. 45-73). Ankara: Nobel Yayınları.
- Simons, G. (2010). Fourth Generation Warfare and The Clash of Civilizations. *Journal of Islamic Studies*, 1-22.
- Şengönül, A. (2018). *Dördüncü Nesil Savaş Kapsamında Türkiye için Strateji Tartışmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Thinktech. (2020). *Covid-19'un Jeopolitik, Tehdit ve Güvenlik Algısı Üzerindeki Etkileri*. Mart 16, 2021 tarihinde https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/318202093755200_stm_covid_19un_jeopolitik_tehdit_ve_guvenlik.pdf adresinden alındı
- Wilcox, G. (2003). *Fourth Generation Warfare and the Moral Imperative*. Mayıs 16, 2021 tarihinde <https://www.yumpu.com/en/document/read/37369794/fourth-generation-warfare-and-the-moral-imperative-defense-and-> adresinden alındı
- Yayla, A. (1990). Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45(1), 335-385.
- Yayla, Y. (2010). *İdare Hukuku* (2. b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Yenal, S. (2020a). Covid-19 Salgınının Uluslararası Güvenlik Açısından Değerlendirmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 1315-1329.
- Yenal, S. (2020b). *Asimetrik Savaş ve İstihbarat*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, B. A. (2020). Siber Terörizm ve Değişen İstihbarat Anlayışı. *Anadolu Strateji Dergisi*, 1(1), 65-81.